

Н. В. Хобзей

Гуцульський говір

ГУЦУЛЬСЬКИЙ ГОВІР – говір галицько-буковинської групи південно-західного наріччя української мови. Ін. назва – східнокарпатський. Поширений у сх. ч. Закарп. (Рахів. р-н), зх. ч. Чернів. (Вижниц., Путил. р-ни), пд.-зх. ч. Івано-Фр. (Верховин., Коломий., Косів. і Надвірнян. р-ни) обл. України та пн. ч. Румунії (Сучавщина й Мараморощина). Межує із [закарпатським говором](#) на Зх., [бойківським](#) і [наддністрянським](#) – Пн., [покутсько-буковинським](#) – Сх., пн.-румун. говірками – Пд. Найвиразніше риси говору засвідчені в центр. ч. гуцул. регіону, зокрема в говірках верхів'я річок Прут, Черемош, Путила. Г. г. охоплює кілька ареалів, для яких характерні специфічні діалектні риси, однак на всіх мов. рівнях фіксуються спіл. ознаки, на підставі яких він представлений як система.

Фонет. особливості: 1) вокалізм, зокрема реалізація фонем у сильній і слабкій позиціях: звук [e] має обнижену артикуляцію й реалізується як [ä] (кл[ä]н «клен», л[ä]н «льон», бар[ä]за «береза»); відсутність переходу початк. [e] в [o] після [j] та м'яких приголосних (єго, за не́го, през не́го); звук [и] має обнижену артикуляцію, наближуючись до [e], тому навіть у наголош. позиції звучить як [e] (крéла «крила», жéто «жито», бекé «бики») і рідше як [i] (вімн[é] «вим'я»); у звукотипові [ä] реалізується наголош. [a] будь-якого походження, що стоїть після м'яких приголосних (мн[ä]та «м'ята», лош[ä] «лоша»); у ненаголош. позиції [a] реалізується як [i] (гúслінка «гуслянка», вечéр[í]ти «вечеряти», кол[í]днéк «колядник»); 2) консонантизм: м'які [т'], [д'] послідовно заступають [к'], [г'] (к[í]мн[é] «тім'я», к[í]сно «тісно», к[é]шко «тяжко», г[í]ло «діло»); збереження давньої м'якості [р'] як у кінці, так і в середині слів (коса[р'] «косар», ві[ү]ч[är'] «вівчар», в[ä]р[х] «верх», зор[é] «зоря»); шиплячі зберігають давню м'якість (ч[ó]рней «чорний», ш[о]с «щось», душ[é] «душа», жоў[ч'] «жовч»); ствердіння [ц], зокрема в кінці слів і перед [a], [y], [и] (швец «швець», хлóпец «хлопець», куниéца «куниця», кеиртиéца «кріт»); ствердіння приголосних [с], [ц] у суфіксах -ськ-, -цьк- (злодійський «злодійський»); у префіксі ви- майже послідовно мовці вживають [i] (віbrate «вибирати», вірихтувати «приготувати»); редукція і зникнення звуків у ненаголош. складах, особливо після наголош. (ка, ке «каже», кау «кажу»); найвиразніше ця риса виступає у зникненні звуків після наголош. складів у клич. формі влас. імен (Ива «Іване», Ю «Юрку», Марі «Марічко», Пара «Параско»).

Морфол. риси: у дієсл. формах 1-ї особи однини і 3-ї особи множини теперіш. часу немає після губних вставного [л] перед закінченням (куп'ю «куплю», люб'ю «люблю», бав'ю «бавлю», роб'ю «роблю»; вони куп'є «куплять», бав'є «бавлять», роб'є «роблять»); у формах 3-ї особи множини теперіш. часу дієслів 2-ї дієвідміни втрачається [т] у закінченні (вони ходє «ходять», носє «носять», просє «просять», хвалє «хвалять»); у 2-й особі однини атематичні дієслова мають форми йі[ш'] «їси», да[ш'] «даси», пові[ш'] «скажеш»; у 3-й особі однини теперіш. часу дієслів 1-ї дієвідміни колиш. 3-го класу у стягнених закінченнях виступає [т] (він знат «знає», зриват «зриває», чітат «читає»); у формах умов. способу виступає частка бих (ходиў биех, л'убиў биех); форми найвищого ступеня порівняння прикметників і прислівників творяться за допомогою частки май (май старший, май вище); після основ на м'який приголосний закінчення -ам, -ах у давал. і місц. відмінках множини залежно від особливостей фонет. системи Г. г. перетворилися в -им, -их (кон'ием, хлопц'ием, пол'ием); іменники -а-, -йа- основ в оруд. відмінку мають закінчення -оў, -еў (рукóў, землeў); втрата закінчення -т у 3-й особі однини 1-ї дієвідміни (вони нос'ä, прос'ä); активно функціують форми двоїни іменників у поєднанні із числівниками два, три, чотири (дві єблуці «два яблука», три гіўці «три дівчини»); умов. спосіб твориться за допомогою частки бих і форми минулого часу (носиў бих, носіли бисмє); наявність закінчення -ов в оруд. відмінку однини іменників 1-ї відміни (вовнов «вóвною», дорóгов «дорогою»); уживання закінчення -ови, -еви в давал. відмінку однини іменників чол. роду 2-ї відміни (дідóви, сінóви, брáтови); уживання наголош. закінчення -ий у родовому і знахід. відмінках множини іменників (грошій, людій).

Лексика Г. г. багато представлена різноманіт. темат. групами, напр.: пастуша – вáкарь, бóвгарь «пастух корів», вáтаг «старший пастух», депутат «власник полонини», сембрíля «оплата пастухам», кошáра «загорода для овець», брíндза «солений овечий сир»; міфол. – баїльник, байбíрник «людина, яка лікує різними традиц., немед. засобами, переважно замовлянням», анклюз «зачарований гріш», верхоблюдник «людина, яка володіє зачарованим грошем, анклюзом», вовкун «вовкулака», мóльфар «знахар, ворожбит» тощо. Г. г. репрезентує значна кількість специфіч., властивих тільки цій діалект. групі слів, серед них – дéдя «батько», старíня «батьки», челядíна «дружина», убéра «одяг», véрем'є «погода», плю́та «сльота», на́видіти «любити». Лексика переважно українська, однак є і запозичення, зокрема з румун. (букáта «кусень хліба», ґрунь «вершина гори, пагорб», путéря «сила», спúза «попіл, зола») та угор. (ґáчі «штани», погáр «бокал») мов. Осн. діалектні риси та їх поширення представлені в «Карпатском диалектологическом атласе» (Москва, 1967), «Атласі української мови» (т. 2, К., 1988), «Общекарпатском диалектологическом атласе» (Кишинів, 1989; Варшава, 1991; Л., 1993), «A Lexical Atlas of the Hutsul Dialects of the Ukrainian Language» («Лексичний атлас гуцульських говірок української мови», Варшава, 1996) Я. Піґера та ін.

Лексичні особливості здавна цікавили дослідників мови, унаслідок чого з'явилася низка словників – додатків до етногр. і краєзнав. робіт І. Вагилевича, *В. Шухевича*, [В. Гнатюка](#) та самостійних лексикогр. праць: «Гуцульські говірки: Короткий словник» за ред. Я. Закревської (Л., 1997), «Південнобуковинська говірка і діалектний словник села Бродина, повіту Радівці (Румунія)» О. Горбача (Мюнхен, 1997), «Słownik Huculski» Я. Яніва (Краків, 2001), «Гуцульська міфологія: Етнолінгвістичний словник» Н. Хобзей (Л., 2002), «Словник гуцульського говору в Закарпатті» І. Жеґуца, Ю. Піпаша (Мюнхен, 2001), «Матеріали до Словника гуцульських говірок (Косівська Поляна і Росішка Рахівського району [Закарпатської області](#))» Ю. Піпаша, Б. Галаса (Уж., 2005). Найбільшим зібранням гуцул. лексики нині є картотека до словника гуцул. говору, яка зберігається в Інституті українознавства НАНУ (Львів). Сучасні проблеми Г. г. у різний час досліджували [Б. Кобилянський](#), *Я. Янів*, [В. Курашкевич](#), [О. Горбач](#), *Я. Закревська*, *Я. Ріґер*, [Л. Калнинь](#), [А. де Вінценз](#), Н. Хобзей, Т. Ястремська, Б. Близнюк та ін. Г. г. представлений у худож. творах О. Федьковича, М. Коцюбинського, Г. Хоткевича, М. Черемшини, М. Матіос.

Рекомендована література

1. Кобилянський Б. Гуцульський говір і його відношення до говору Покуття // Укр. діалектол. зб. Кн. 1. К., 1928;
2. J. Janów. Z fonetyki gwar huculskich // Symbolae grammaticae in honorem Joannis Rozwarowski. T. 2. Kraków, 1928;
3. S. Hrabec. Nazwy geograficzne Huculszczyzny. Kraków, 1950;
4. Кобилянський Б. Діалект і літературна мова (Східнокарпатський і покутський діалекти, їх походження і відношення до літературної мови). К., 1960;
5. Жилко Ф. Т. Нариси з діалектології української мови. К., 1966;
6. A. de Vincenz. Traité d'antroponymie Houtzoule. München, 1970;
7. Залеський А. М. Вокалізм південно-західних говорів української мови. К., 1973;
8. Бевзенко С. П. Українська діалектологія. К., 1980;
9. Калнынь Л. Фонетический строй одного гуцульского говора // Исследования по славян. диалектологии: Карпатоукр. диалекты. Москва, 1992;
10. Хобзей Н. Міфологічна лексика українських говорів карпатського ареалу. Л., 1995;
11. Близнюк Б. Сучасні гуцульські прізвища в історичному розвитку. Л., 1997;
12. Гуцульські говірки: Лінгвістичні та етнолінгвістичні дослідження. Л., 2000;
13. Ястремська Т. Структурно-семантична організація та географічна диференціація пастушої лексики гуцульського говору. К., 2002.

Бібліографічний опис:

Гуцульський говір / Н. В. Хобзей // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-25035>

2001-2024 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).